ЦІ УМЕЕМ МЫ ЛЮБІЦЬ ДЗЯЦЕЙ?

Віктар ЧЭЧАТ

Пад загалоўкам "Такая незвычайная сям'я" сумеснымі намаганнямі работнікаў Міністэрства адукацыі, Беларускага дзіцячага фонду, педагогаў, псіхолагаў, урачоў, бацькоў рыхтуецца кніга, якая адрасуецца перш за ўсе бацькам-выхавацелям дзіцячых дамоў сямейнага тыпу, а таксама выхавацелям дзіцячых садоў, настаўнікам школ, работнікам органаў адукацыі, дзіцячых фондаў, студэнтам педагагічных інстытутаў. Яна ствараецца для тых міласэрных бацькоў і мацярок, якія ў наш жорсткі час (калі штогод дамы дзіцяці рэспублікі прымаюць да 800 пакінутых немаўлятак, а 80% з 10 тысяч дзяцей-сірот і дзяцей без бацькоўскай апекі з'яўляюцца сіротамі пры жывых маці-зязюлях і бацьках-уцекачах!) цеплыней чулых сэрцаў сагрэлі абяздоленых малых. Гэтых сіратак усынаўляюць, забіраюць з дамоў дзіцяці, дзіцячых дамоў, школ-інтэрнатаў у апякунскія сем'і і дзіцячыя дамы сямейнага тыпу, якія пачалі стварацца ў 1988 годзе. У такіх дамах выхоўваюцца ад 5 да 10 дзяцей-сірот ва ўзросце ад некалькіх месяцаў да 15 гадоў. На сённяшні дзень у рэспубліцы 19 сем'яў (у краінах СНД — звыш 500), у якіх жывуць і выхоўваюцца 166 дзяцей, у тым ліку 122 прыемных. Перад бацькамі-выхавацелямі востра паўстаюць сацыяльна-эканамічныя, юрыдычныя, медыцынскія, псіхалагічныя і педагагічныя праблемы. Сярод іх — падбор дзяцей і адаптацыя ў новай сям'і, умацаванне фізічнага і псіхічнага здароўя, арганізацыя жыццядзейнасці, размеркаванне функцый мужа і жонкі, рэгуляцыя адносін бацькоў з роднымі і прыёмнымі дзецьмі, родзічамі, выхавацелямі, настаўнікамі, сябрамі, праяўленне бацькоўскай любві. Апошняя праблема набывае ў бацькоў-выхавацеляў асаблівую значнасць. І сапраўды, як "размеркаваць" любоў да ўсіх сваіх дзяцей, якія склалі новую незвычайную сям'ю? Кніга рыхтуецца на рускай мове, бо прызначана і для бацькоў-выхавацеляў Расіі, Украіны, Малдовы, Казахстана і інш. Аўтарамі і рэдактарамі яе з'яўляюцца старшыя навуковыя супрацоўнікі аддзялення праблем выхавання Нацыянальнага інстытута адукацыі, кандыдаты педагагічных навук Л. І. Смагіна і В. У. Чэчат.

Сёння прапануем вам адзін з артыкулаў з гэтай кніжкі.

Абсалютная большасць маці і бацькоў сардэчна і шчыра любяць сваіх дзяцей. На першы погляд, бацькоўская любоў — гэта аксіёма, тут быццам бы няма чаго і даказваць. А калі паглядзець на любоў бацькоў глыбей і канкрэтней? На пытанне "Што вы разумееце пад любоўю да дзяцей і ў чым яна канкрэтна праяўляецца?" многім маці і бацькам цяжка адказаць або яны адказваюць, што любіць — гэта значыць "шкадаваць іх", "клапаціцца пра іх", "дапамагаць ім", "песціць іх", "спачуваць ім" і г.д. І хаця гэтыя адказы шмат у чым правільныя, усё ж яны няпоўныя і недакладныя. Калі абагульніць меркаванні вопытных педагогаў, псіхолагаў і практыкаў, якія вывучаюць праблемы сям'і, то можна сказаць: бацькоўская любоў — гэта пастаянныя добразычлівыя адносіны маці і бацькі да дзяцей, пад якімі маюцца на ўвазе блізкасць, сімпатыя, павага і дапамога.

Ад характару, ступені і спосабаў праяўлення бацькоўскай любві да дзяцей залежыць многае: іх становішча у сям'і, фізічнае і маральна-псіхалагічнае здароўе, паўнацэннае іх развіццё, цяперашняе і будучае жыццё. Ці задумваліся вы, чаму дзеці часта пытаюцца: "Мамачка (татачка), ты мяне любіш?" Атрымаўшы станоўчы адказ, яны, у залежнасці ад сітуацыі, або набываюць упэўненасць, або перамагаюць пачуццё страху, або ў іх знікае трывога, неспакой, дыскамфорт. Але ва ўсіх без выключэння выпадках пры пастаноўцы падобнага пытання дзеці хочуць пераканацца ў адным: ці любяць іх бацькі па-ранейшаму і ці прымаюць іх, нават калі яны маюць недахопы, дапускаюць памылкі і пралікі.

Калі вы як бацька-выхавацель хочаце безумоўна любіць усіх дзяцей у сваёй новай незвычайнай сям'і, літаральна з першай жа хвіліны яе стварэння не забывайцеся прытрымлівацца важных псіхолага-педагагічных правілаў.

1. Прад'яўляйце да ўсіх дзяцей адзіныя бацькоўскія патрабаванні, праяўляйце натуральную мацярынскую і бацькоўскую строгасць, ласкавасць і клопат. Толькі такая пазіцыя пакажа прыёмным дзецям, што пра іх клапоцяцца не толькі таму, што абавязаны гэта рабіць, а зыходзячы з правілаў чалавекалюбства, гуманнасці, міласэрнасці. Гэта дасць магчымасць вам і іншым членам сям'і пазбегнуць вострых канфліктных сітуацый паміж роднымі і прыёмнымі дзецьмі. Нават нязначную неаб'ектыўнасць дзеянняў маці і бацькі прыёмныя дзеці адчуваюць вастрэй. Аказаўшыся, да прыкладу, сведкамі асаблівай любві, клопатаў, пяшчоты ў адносінах да ўласных дзяцей, прыёмныя тут жа паглыбяцца ў сябе, замкнуцца, зробяцца жорсткімі. У іх душах зародзіцца зайздрасць і рэўнасць, паявіцца халаднасць і абыякавасць. Яны стануць бачыць несправядлівасць і прыдзірлівасць у кожным слове і дзеяннях бацькі і маці, у кожным праяўленні любві і клопатаў пра іх, у кожнай вымове і асуджэнні іх негатыўных учынкаў. Будуць адчуваць маральна-псіхалагічны дыскамфорт у большай ступені, чым яны адчувалі яго пры самых строгіх і неаб'ектыўных адносінах выхавацеляў і педагогаў дзіцячага дома ці школы-інтэрната.

2. Праяўляйце ў адносінах да прыёмных дзяцей як мага больш любві, уважлівасці, клопатаў, цеплыні і пяшчоты. Толькі гэта дапаможа вам у кароткі тэрмін пазбавіць іх адмоўных праяўленняў псіхалагічнай дэпрывацыі (ад англ. deprivation —

пазбаўленне, абмежаванне) — сацыяльнай, эмацыянальнай, рухальнай і, самае галоўнае, мацярынскай. Абдзеленыя ласкай, яны пастаянна жадаюць адчуваць любоў і пяшчоту маці і бацькі. Педагог-журналіст Ларыса Захарава ў кнізе "Дзіця у чарзе за ласкай" прыводзіць кранаючыя за душу сітуацыі... Выхавацельніца дзіцячага дома жартоўна узлахмаціла хлопчыку валасы — ён зірнуў на яе са шчаслівай усмешкай, затым... схапіў руку жанчыны і прыціснуўся да яе вуснамі... За ім тут жа выстраілася чарга малышоў:

— І мяне пагладзьце па галоўцы! І мяне! Я за табой!..

...Дзяўчынкі з дзетдома папрасілі сваю настаўніцу схадзіць з імі у школу на бацькоўскі сход.

— Навошта? — здзівілася жанчына нечаканай просьбе.

— Мы хочам паглядзець... якія мамы бываюць... — засаромлена адказалі сямікласніцы...

...А малышы з прыёмніка-размеркавальніка, паказваючы на вокны дома, што стаіць насупраць, жаласна просяць: "Хачу дадому!"..., з крыкам "Тата!" кідаюцца да зусім чужога мужчыны.., з сумам пытаюцца ў выхавацеля, які пасля рабочага дня збіраецца дадому: "Ты дамоў ідзеш, так?" — іншы раз дадаюць: "Вазьмі мяне з сабою!"

...Малы, што сядзіць на гаршку, пяшчотна гладзіць нагу выхавацельніцы, што стаіць побач...

Клапатлівыя і пяшчотныя адносіны актыўна і ў кароткі час садзейнічаюць ліквідацыі ў прыёмных дзяцей такіх адмоўных якасцей, як жорсткасць, агрэсіўнасць, раздражняльнасць, запальчывасць, імпульсіўнасць, непрадказальнасць у паводзінах, утрыманства, варварскія адносіны да прыроды, рэчаў, адзення і інш.

3. Праводзьце час з дзіцём не таму, што абавязаны гэта рабіць, а старайцеся узбагачаць і развіваць яго ў сумесных адносінах і дзейнасці. Можна правесці з ім увесь дзень, але ён не адчуе вашай увагі і клопату. Чаму? Ды таму, што нярэдка вы проста седзіце з ім і нічога карыснага для яго развіцця не робіце. Паказальная такая карціна: маці ці бацька наглядаюць за дзіцём, усяго толькі "пасвяць" яго, даглядаюць, кормяць і перыядычна засцерагаюць ад усялякіх дрэнных учынкаў і дзеянняў большай часткай словамі. Але ж важней не тое, колькі часу вы з ім праводзіце (хаця і гэта для пэўнай часткі дзяцей і ў пэўны перыяд важна), а тое, якім чынам вы гэта робіце. Дзеці адчуваюць задавальненне і сапраўдную ўвагу і клопат, калі і бацька, і маці будуць сумесна з імі займацца хатняй працай, маляваць, ляпіць, канструяваць, шыць, вязаць, плесці, чытаць, пісаць, сачыняць, майстраваць, вырабляць самаробныя цацкі, катацца на лыжах, каньках, санках, ажыццяўляць прагулкі і экскурсіі на прыроду, гуляць у разнастайныя спартыўныя і народныя гульні, рыхтаваць і праводзіць сямейныя святы і г.д.

4. Вучыцеся выказваць сваю любоў, пяшчоту і павагу да дзяцей. Вы ў душы любіце іх, а вось практычна паказаць свае цёплыя і шчырыя пачуцці не заўседы можаце і умееце. Практыка паказвае, што пачуцці любві вы звычайна выказваеце словамі (вярбальна) або жэстамі, поглядам, мімікай, пантамімікай (невярбальна). У адносінах да малышоў дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту вы выказваеце пачуцці любві і павагі такімі словамі — "коцік мой", "ластаўка мая", "галубок мой", "ненаглядны мой", "залаты", "дарагі", "любы", "ты мой самы добры ў свеце", "ты мая самая любімая" і г.д. Падлеткам і старшакласнікам у залежнасці ад сітуацыі кажаце ўсё тыя ж прыведзеныя вышэй словы, але часцей ужываеце такія — "ты у мяне разумніца", "ты мая падтрымка", "малайчына", "ты мой рыцар", "ты мая добрая гаспадынька", "ты мой дарагі памочнік" і да т.п.

Практыка паказвае, што большасць бацькоў не ўмеюць і не ведаюць, як выказваць сваю любоў да дзяцей у іх розныя ўзроставыя перыяды. У гэтым вам дапамогуць парады айчынных і замежных педагогаў і псіхолагаў, якія вывучалі адносіны бацькоў і дзяцей. Вельмі карысныя парады амерыканскага псіхолага Джэймса Добсана і псіхатэрапеўта Роса Кэмпбэла. Прапануем вам яго парады.

1. Кантакт вачэй. Адкрыты, натуральны, добразычлівы погляд прама ў вочы дзіцяці важны не толькі для ўстанаўлення добрага камунікатыўнага узаемадзеяння з ім. Ён важны і для задавальнення эмацыянальных патрэбнасцей і настрою дзіцяці, зняцця страху і напружання. Бацька глядзіць на дзіця з любоўю заўсёды, а не толькі ў тых выпадках, калі яго павучае, папракае, крытыкуе. Яшчэ больш сур'ёзную памылку дапускаюць бацька ці маці, калі ў якасці пакарання пазбягаюць глядзець прама ў вочы дзіцяці.

2. Фізічны кантакт — бацькі галубяць немаўля, гладзяць па галоўцы, ручках, ножках, спінцы, цельцу, носяць на руках, цалуюць, датыкаюцца шчакой да шчакі, прыціскаюць да грудзей. Падлетка і старшакласніка па-сяброўску абдымаюць за плечы, гладзяць па галаве, паляпваюць па плячы, жартаўліва піхаюцца, па-мужчынску боруцца, спрабуюць сілу ў руках і г.д.

Фізічнае праяўленне любві з'яўляецца рашаючым у развіцці хлопчыка да 7-8 гадоў. Цікава, што дзяўчынкі ва ўзросце да года атрымліваюць у пяць разоў больш фізічнай ласкі, чым хлопчыкі. І эта адна з прычын таго, што з хлопчыкамі да трох гадоў значна больш ускладненняў, чым з дзяўчынкамі.

Падлеткі 11-15 гадоў усё менш жадаюць, каб іх абдымалі і цалавалі. Але патрэбнасць у ласцы і любві у іх узнікае тады, калі яны фізічна або эмацыянальна траўміраваны (стаміліся, хвараюць, перажываюць гора, адчуваюць цяжкасці ў вучобе, працы, страхі перад сном і ў сне і г.д.).

3. Пільная ўвага — бацькі поўнасцю сканцэнтроўваюцца на дзіцяці, не адцягваюць увагу ні на кога іншага і ні на што іншае. Мэта падобнай увагі — даць магчымасць адчуць, што яно для маці ці бацькі самы важны чалавек на свеце. Якім чынам забяспечыць пільную ўвагу? Вопытныя бацькі знаходзяць час, каб пабыць з дзіцём сам-насам у доме (кватэры), у паходзе, на прагулцы, экскурсіі, у час выезду да бабулі (дзядулі) у вёску і г.д.

4. Дысцыпліна, заснаваная на любві. Нават пасля пакарання дзіцяці (асабліва у 2-4 і 5-8 гадоў) бацькі не забываюць паказаць яму, што яго працягваюць любіць (ласкава паглядзець, падысці, пагладзіць па руцэ, галаве, плячах, папрасіць прабачэння, калі былі не правы ў адносінах да сына ці дачкі).